

PROBLEMA DISCIPLINARĂ ÎN SINOADELE BISERICII ROMÂNE UNITE ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Florin Bedecan

Cluj-Napoca

Reforma catolică din secolul al XVI-lea puna, din perspectiva disciplinară, accentul pe pietatea personală a fiecărui creștin, marea problemă fiind izbăvirea lui individuală. Catolicii reafirmă valoarea celor șapte sacramente (taine) și consolidează rolul clerului ca intermediar între biserică și popor. Obligația de a asista la liturghie, duminica și în zilele de sărbătoare, caracterizează prin excelență apartenența la biserica catolică. Ceremonie colectivă, liturghia reprezenta suma rugăciunilor individuale rostite de fiecare creștin: *Tatăl Nostru*, *Crezul* sau *Născătoarea*.

Alte obligații ale creștinului erau spovedania și împărtășania cel puțin o dată în an, la Paști. După conciliul de la Trento, în rândul persoanelor pioase s-a răspândit obiceiul de a se împărtăși în fiecare lună, unii chiar săptămânal, duminica. În biserica catolică, mântuirea sufletului se făcea prin credință, dar și prin fapte bune, de milostenie. Așadar, modul de viață al credincioșilor trebuia să fie cumpătat, respectând canoanele bisericii și poruncile, printr-o viață personală cu adevărat creștină. Aceste jaloane trebuiau să fie respectate de toți creștinii, preoți sau laici, tineri sau bătrâni.

Pornind de la aceste afirmații și apelând la actele sinoadelor din biserica română-unită din secolul al XVIII-lea, putem spune că problemele de natură disciplinară sunt diverse, ele privind atât clerul, cât și laicii. Problemele disciplinare se concentrează în jurul câtorva chestiuni dezbătute în mai toate sinoadele vremii: disciplină ecleziastică, moravuri, vestimentație.

În registrul disciplinar al preoților, cea mai importantă dintre ele este poate lipsa de la liturghie. Acest fapt este prezent în chiar primele sinoade ale bisericii: canonul 13 al sinodului din 14 septembrie 1700 preciza „care popă nu va face duminicile sau sărbătorile de 3 ori slujbe și vinerile și miercurile de 2 ori și pe post în toate zile, unu ca acela să fie lipsit de preoție”¹, de unde reiese că acel preot era înlăturat din parohie ca pedeapsă pentru neîndeplinirea misiunii.

¹ P. Maior, *Istoria bisericii românilor*, București, 1995, p. 230.

O altă problemă apărută era cea a moravurilor. Sunt întâlniți preoți bețivi, bigami, curvari, hoți, preoți care înjură și au un comportament necuviincios față de enoriași. În canonul 6 al sinodului din 14 septembrie 1700 se precizează: „cari diaconi vor fi curvari sau furi să nu se poată preoți.” Canonul 22 al aceluiași sinod preciza: „care popă sau mirean va sudui de suflet sau de lege acela să se lipsească de preoție și mireanul lepădat ca un păgân.”² Sinodul din 25 octombrie 1711 preciza: „popii care-s cu a doae muiare, nice la Liturghia, nice la ispovedanie să nu îndrăznească, nice la slujbe preotești să nu să tindă, fără la cântare.” Deci acești preoți erau degradați la rangul de cântăreți bisericești. Dacă situația va continua și după acest sinod, acei preoți erau degradați definitiv și amendați cu 66 florini³. Situația pare să persiste, deoarece în sinodul din 1725, din vremea episcopului Patachi, se prevedeau pedepse pentru preoții care mergeau la crâșmă ori înjurau. Canonul 5 spune: „și pentru popii care mergeau la crâșmă și suduiescu sau blastămă, au grăiesc cuvinte de hulă pe cum nu se cade popilor să se dea poruncă întru toate eparhiile și să oprească toți protopopii pe preoții săi” și să-l amendeze cu 66 florini⁴. Canoanele sinodului din 1728 de la Cluj-Mănăstur, ținut de teologul Adam Filter, pedepseau de asemenea preoții bețivi și bigami (canonul 3)⁵.

Inocențiu Micu continuă seria atacurilor împotriva indisciplinei clerului și a poporului în sinodul din 1732, ceea ce mărturisește deja existența unui adevărat program care se înscriseră atât în tradiția răsăriteană, cât și în programul tridentin. Canoanele 8 și 9 prevăd, pentru preoții certăreți și fără o conduită adecvată rangului, plata unei amenzi de 12 florini⁶. Măsuri disciplinare întâlnim și în sinodul din 1742, din vremea aceluiași episcop⁷. În timpul urmașilor episcopului Inocențiu Micu, Petru Pavel Aron și Atanasie Rednic, se conturează alte aspecte disciplinare care vizau clerul și călugării.

Odată înființate mănăstirile Sfânta Treime și Buna Vestire din Blaj, atenția episcopilor s-a îndreptat spre activitatea călugărilor de aici. Sunt impuse astfel reguli severe privind postul cu legume și ulei, interzicerea produselor lactate și din carne, recitarea orelor canonice, rugăciunea zilnică, interdicția de a consuma alcool. În timpul lui Rednic se va impune fiecărui călugăr să învețe și o meserie: olăritul, confecționarea lumânărilor, tipăritul etc.⁸. Rednic a hotărât, pe lângă măsurile lui Aron, și altele mai stricte: păstrarea silențium-ului zilnic, interzicerea oricăror legături cu mirenii, interzicerea corespondenței și a plimbărilor pe coridorul mănăstirii etc.⁹

² *Ibidem*, p. 230-231.

³ *Ibidem*, p. 238.

⁴ Ioan Micu Moldovanu, *Acte sinodale ale bisericei române de Alba Iulia și Făgărașiu*, tom II, Blasiu, 1872, p. 110.

⁵ *Ibidem*, p. 102.

⁶ *Ibidem*, p. 97-98.

⁷ *Ibidem*, tom I, Blasiu, 1869, p. 146-157.

⁸ Samuil Micu, *Istoria Românilor*, II, ed. I. Chindriș, București, Edit. Viitorul Românesc, 1995, p. 352.

⁹ Z. Păclișanu, *Istoria Bisericei Române Unite 1697-1751*, în „Perspective”, an 17, 1994-1995, nr. 65-68, p. 114.

Aflat într-o vizită canonică în părțile năsăudene, Atanasie Rednic convoacă un sinod la Năsăud, între 28 și 31 decembrie 1767. Cu acest prilej dă și unele porunci disciplinare împotriva preoților bețivi și imorali. Canonul 7 al sinodului precizează: „Treji și cu pildă bună să se poarte înaintea tuturor ca să ieie pildă bună de la ei întru ținerea poruncilor lui Dumnezeu și a bisericii, pentru aceea nimenea la crâșmă să nu se găsească cum opresc sfintele canoane.”¹⁰ Canonul 8 al aceluiași sinod: „Curățenia care se cuvine preoților mai mare decât mirenilor să o păzească.”¹¹ Măsurile acestea disciplinare și, desigur, și altele au fost luate de episcopii Petru Pavel Aron și Atanasie Rednic în urma vizitațiunilor canonice efectuate de Aron, în districtul Rodnei, în 1763, și de Rednic, în părțile Năsăudului și Făgărașului, între 1767-1768, care au scos la iveală o serie de situații diverse. Vizitând parohiile, cei doi episcopi au întâlnit lipsa odăjdiilor și a cărților liturgice, preoți bețivi, bigami, neglijenți, fără vestimentație corespunzătoare, prost remunerați etc.¹²

Grigore Maior a întreprins și el mai multe vizite canonice, cea mai importantă fiind cea din vara lui 1776. În sinodul protopopesc ținut la 31 iulie 1776, la Sărăuad, în protopopiatul Santău, Maior ia unele hotărâri care-i privesc pe preoți și pe mireni. „Preoții și celelalte fețe bisericesti”, spune sinodul, „la crâșmă să nu meargă, ba nici acasă sau într-altele locuri peste măsură să nu beie să se îmbete”, cei care vor încălca această măsură și vor fi prinși în crâșmă sau beți vor fi amendați cu 6 mariași pe seama bisericii. Dacă nu se vor îndrepta, atunci să fie aduși în fața sinodului mare și amendați cu 66 de florini, iar în ultimă analiză să fie excluși din parohie¹³.

Situația pare că nu s-a îndreptat cu totul nici în vremea episcopului Ioan Bob care, în sinodul din 1821, adresându-se parohilor, spunea că una din regulile de bază este luminarea norodului prin fapte bune și prin exemplul personal: „înaintea norodului cu fapte bune contenindu-se și de celea slobode ... de aru fi acelea spre scandal’ a cuiva pentru aceia mai vertosu de beutura în crâșmă să se contenească, ca aceasta tagmă de nu-i împreună cu beția, care arare ori se întâmplă strică cinstea preotului înaintea poporenilor.”¹⁴ Persistența discuțiilor referitoare la aceste probleme demonstrează nerezolvarea acestora și păstrarea unor tare în comportamentul ecleziastic român unit în secolul al XVIII-lea.

O altă problemă disciplinară des întâlnită în sinoadele unite este cea a vestimentației preoților și a călugărilor. Potrivit canoanelor bisericii orientale, preoții trebuiau să poarte reverendă lungă, de culoare neagră, și potcap. Din analiza actelor sinodale reiese că uneori vestimentația preoților nu corespundea canoanelor,

¹⁰ Idem, *Vechi vizitațiuni canonice în Ardealul veacului al XVIII-lea*, în „Cultura Creștină”, Blaj, 1936, nr. 2, p. 93.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 22-26; p. 96-99.

¹³ *Ibidem*, p. 158.

¹⁴ I. Micu Moldovanu, *op.cit.*, II, p. 72.

ei nefiind cu mult diferiți de poporul de rând. Canonul 8 al sinodului din 14 septembrie 1700, din vremea episcopului Atanasie Anghel, stabilește: „preoții care n-au pleasă sau potcapă ... și nu vor umbla cu haine lungi, unora ca aceia să li se ia preoția.”¹⁵ Observăm deci obligativitatea reverendei și potcapului. Interesant, și oarecum nou, ni se pare pasajul care se referă la „pleasă”, acest obicei privind raderea în creștetul capului în formă rotundă. Să fi fost oare un mod de evidențiere și o asemănare cu latinii? Studiind alte documente, nu am mai întâlnit acest obicei și cu atât mai puțin obligativitatea sa.

Petru Maior, în sinteza sa despre istoria bisericii, precizează că acest obicei nu l-a mai întâlnit în Transilvania, nici la uniți, nici la neuniți, dar că, în 1774, la Timișoara a întâlnit preoți ortodocși rași în creștetul capului, cu potcap și în picioare cu „călțăminte nemțească”¹⁶. Potcapul și hainele lungi – spune același autor – sunt purtate în Transilvania de preoții români ori sârbi, deși unii uniți – precizează Maior – poartă doar barba lungă, „hainele le au scurte ca și mirenii de rând”¹⁷.

Sinodul din 1725, din timpul episcopului Patachi, a revenit din nou asupra problemei vestimentației. Canonul 5 stabilește: „Și să umble popii ales în sfânta biserică cu tichia iară nu cu căciula sau cu cumănac, hainele încă să fie lungi popești, adecă-te portu să aibă ca acela cu carele să se cunoască de alți oameni mireni și să se desclinească.”¹⁸ Obligativitatea tichiei ne duce cu gândul la intențiile de latinizare a ritului, întâlnite în biserica unită pe vremea episcopului Patachi, acesta dorind o mai mare asemănare vestimentară a preoților uniți cu cei romano-catolici. Desigur, nu excludem ipoteza ca în text cuvântul să fie folosit doar ca un sinonim al potcapului, deși cele două obiecte vestimentare nu seamănă între ele. Sinodul din 1732 îi obligă, de asemenea, pe preoți să poarte haine preoțești ca să se poată deosebi de credincioșii de rând, în caz contrar vor trebui să plătească o amendă de 12 de florini pe care să o încaseze protopopii¹⁹. Sinodul din 1742 revine asupra vestimentației preoțești, impunând fiecărui preot să poarte haină lungă și potcap²⁰.

Sub episcopatul lui Atanasie Rednic, problema devine din nou de actualitate, acesta obligând fiecare candidat la preoție să poarte haină lungă, potrivit sinodului din 1766²¹. În sinodul de la Iași, din 30 ianuarie 1768, Rednic se întoarce la problema vestimentației, în canonul 14: „fiește carele preot să poarte haină lungă, cu aceea la cei mai mari și la adunări să meargă și să umble ... și încă și potcap să poarte, din care de cei din afară să pot cunoaște a fi oameni bisericești.”²² Pe

¹⁵ *Ibidem*, p. 120.

¹⁶ P. Maior, *op. cit.*, p. 232.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ I. M. Moldovanu, *op. cit.*, II, p. 111.

¹⁹ *Ibidem*, p. 97.

²⁰ Z. Pâclișanu, *Istoria BRU*, I, p. 334.

²¹ *Ibidem*, II, p. 103.

²² Z. Pâclișanu, *Vechi vizitațiuni canonice ...*, în „Cultura Creștină”, Blaj, 1936, nr. 3, p. 155.

aceeași direcție se înscrie și Grigore Maior care, în amintitul sinod protopopesec de la Sărăuad, din 31 iulie 1776, în capitolul referitor la așezămintele pentru preoți hotărăște: „haina lungă de postav fiește care preot după cum s-au poruncit fără trecere să-și facă”²³. O vestimentație specială a fost de asemenea impusă călugărilor și elevilor de la seminarul din Blaj (talar).

Un segment important în societatea românească din Transilvania îl reprezentau laicii. În actele sinodale din biserica unită se face referire și la acest segment, iar chestiunile abordate vizează cel puțin două aspecte: unul referitor la pietatea personală a credincioșilor, iar altul la moralitatea acestora. Pietatea individuală a credincioșilor laici îmbină fericit, în spațiul românesc transilvan, tradiția răsăriteană (ortodoxă) cu influențele venite dinspre sfera catolică prin filiera conciliului tridentin. Pietatea personală cuprinde participarea credincioșilor la liturghie, obligativitatea spovedaniei, cunoașterea rugăciunilor *Tatăl Nostru*, *Crezul*, *Cele 10 porunci*, botezarea copiilor la câteva zile după naștere, pentru a-i integra în biserică, obligativitatea postului și semnificația sărbătorilor creștine²⁴. Obligația de a asista la liturghie, duminica și în zilele de sărbătoare, caracterizează prin excelență apartenența la Biserică. Credincioșii sunt invitați să-și petreacă timpul într-o cât mai mare cucernicie, prin rugăciune. Din studiul actelor sinodale reiese că principalele rugăciuni erau *Tatăl Nostru* și *Crezul*.

Tipărirea, cu timpul, a cărților de rugăciuni este un alt mijloc folosit de biserică în sprijinul credincioșilor. Trebuie să subliniem însă că ele se loveau de bariera analfabetismului și multă vreme enoriașii au rămas doar cu învățăturile rostite de preoți în liturghie. De aici și importanța deciziei, chiar din vremea episcopului Atanasie Anghel, de a introduce predica în limba română, pentru ca ea să fie înțeleasă de fiecare credincios, care la rândul său să devină un factor activ în liturghie. Canonul 14 al sinodului din septembrie 1700 stabilea în acest sens ca „popii să facă slujbă cât vor putea rumănește, Evanghelia și poviaștia să înțeleagă credincioșii iar care nu va povesti din poucenie în toate duminicile și în toate sărbătorile, acela popă să se globească cu 12 florinți, iar de nu va gândi de birșag, să fie lepădat de preoție”²⁵.

După cum am arătat mai sus, o altă obligație a creștinului era taina spovedaniei și împărtășania cel puțin anuală, la Paști. Practica aceasta are limitele sale, ea absolvind doar păcatele ușoare, de aceea mărturisirea individuală are o mare importanță, iar penitența trebuie acordată în funcție de gravitatea păcatelor.

Botezul este taina care, anulând păcatul originar, face din noul născut un creștin. Dacă moare în zilele sau săptămânile ce urmează îi este asigurată fericirea veșnică. În tradiția orientală mirul și împărtășania se acordă în momentul botezului,

²³ *Ibidem*, p. 158.

²⁴ Philippe Aries și Georges Duby, *Istoria vieții private*, vol. V, București, Ed. Meridiane, 1995, p. 91-98; Mario Bendiscioli, *La Riforma Cattolica*, Roma, Edit. Studium, 1973, p. 13-34.

²⁵ I. Micu Moldovanu, *op.cit.*, II, p. 121.

în timp ce tradiția primei împărtășanii la catolici se întâlnește doar la vârsta priceperii (12-14 ani), după ce se presupune că tânărul și-a însușit catehismul.

Căsătoria este în primul rând taina care-i unește pe cei doi soți în prezența unui preot care-i binecuvântează, iar menirea ei este procreația. Împărtășania de pe urmă are și ea o semnificație a gestului individual. Primirea penitenței, a euharistiei și a maslului are drept scop să-l ajute pe muribund să aibă parte de o moarte corespunzătoare. Botezul, euharistia, căsătoria, ultima împărtășanie privesc, deci, individul în relațiile personale cu Dumnezeu, fapt relevat și de canoanele sinoadelor bisericii greco-catolice din secolul al XVIII-lea, după cum vom vedea mai jos.

În virtutea păstrării propriei tradiții bisericești, în repertoriul disciplinar al laicilor se întâlnesc obligativitatea postului și păstrarea propriilor sărbători și obiceiuri, prevederi stabilite încă de la sinoadele unioniste din 1697, 1698. Credincioșii erau obligați să țină cele patru mari posturi de peste an, precum și cele din zilele de miercuri și vineri.

Privitor la sărbători, ele trebuiau ținute potrivit calendarului oriental, iar în timpul lor credincioșii nu vor lucra. Interesant ni se pare numărul zilelor de sărbătoare, mare la început și apoi tot mai redus, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea. Dacă analizăm un sinod din 1627, ținut la Alba Iulia sub vlădicia mitropolitului Dositei, observăm că în acel an se înregistrează 125 de sărbători (73 sărbători religioase și 52 de duminici)²⁶. „Ceașlovul” pomenit de episcopul Atanasie în sinodul diecezan din 1700, canonul 18, amintea 45 de sărbători religioase, fără zilele de duminică²⁷. Numărul este așadar mai redus decât la începutul secolului XVII, dar încă foarte ridicat.

Începând cu domnia Mariei Tereza și apoi în timpul lui Iosif II, se observă o intervenție a statului în reglementarea zilelor de sărbătoare. Ca urmare a acestor măsuri, numărul zilelor de sărbătoare a ajuns la aproximativ 30 în 1753, prin desființarea unora dintre ele: a treia zi de Crăciun, Paște, Rusalii, două din cele cinci sărbători ale Fecioarei Maria etc.²⁸ Decretul lui Iosif II din 7 august 1786, tipărit și în limba română, a stabilit 27 de sărbători. Decretul i-a fost comunicat clerului unit la 1 mai 1787, prin circulara episcopului Ioan Bob²⁹.

După prezentarea câtorva aspecte ale pietății individuale, în continuare ne propunem să vedem cum au fost ele receptate în sinoadele diecezane unite din secolul al XVIII-lea. Sinodul din 14 septembrie 1700, la canonul 15, face următoarea precizare: „care oameni nu vor merge duminicile și în sărbători la biserică și la liturghie și vor fi sănătoși sau acasă, preunii ca aceia popa cu birăul și

²⁶ T. Cipariu, *Acte și fragmente latine românești pentru istoria bisericii române mai ales unite*, Blasiu, 1855, p. 153-154.

²⁷ I.M. Moldovanu, *op.cit.*, II, p. 121.

²⁸ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 398.

²⁹ Aurel Răduțiu, *Timp de lucru și zile de sărbătoare*, în *Civilizația medievală și modernă românească*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1985, p. 226.

cu jurați, întâi să-l birșluguiască 1 florinț, de nu va veni și a 2 oară, să-l birșluguiască 3 florinți. Să nu va veni și a 3 oară atunci să fie lepădat de la biserică ca un păgân, cât nici la moarte nici la îngropăciunea lor popa să nu meargă, așisderea și carii nu iau naforă și care nu se ispoveduesc și cari nu vor ști Tatăl Nostru, Credeul, porâncile, fie bătrân, fie tânăr așa să pață și aceia.”³⁰ Analizând acest canon observăm importanța participării la liturghie, a spovedaniei și cunoașterii rugăciunilor de bază, de asemenea obligativitatea lor și chiar pedepsirea celor care nu se supuneau canoanelor, fie prin amendă, fie - în ultimă instanță - prin refuzul prestării serviciului divin de către preot la deces. Canonul 21 al aceluiași sinod diecezan stabilește: „Care oameni nu vor ținea ceale 4 posturi, să nu vor poste cum să cade vineri și miercuri, în post de pește, aceia să fie lipsiți de la biserică, până nu-și vor cere ertăciune de la popa și de la popor.”³¹ Vedem așadar obligativitatea postului pentru credincioși și menținerea ritului tradițional în această privință.

Aceeași temă a pietății individuale este abordată și în instrucțiunile către preoți din 4 ianuarie 1712, probabil după un sinod din 1711, ținut de către același episcop Atanasie Anghel. Ele vizează importanța celor 7 taine, obligativitatea rugăciunilor *Tatăl Nostru*, *Crezul* și a *Celor 10 porunci*, participarea poporului la Sfânta Liturghie, duminicile și în sărbători. Iată ce stabilește actul amintit: „... mireanii cele ce-s așezate și întemeiate de la stăpânul Hs. adecă ceale 7 taine ale sfintei besearicii noastre foarte tare și nemutate să tineți și întâiu botezul să nu să mai mult lungească, ce a opta zi înainte să fie botezat pruncul, cum-ni obiceiul sfintei besearici, să nu cumva să-tâmplesă să moară nebotezat. În toate duminicile și sărbătorile ... oamenii cu mare cu mic să să găsească la besearică la vreme de slujba acestei Sfinte liturghii. Tot omul cu mare cu mic de șapte ani, înainte să se ispoveduiască în tot postul ... să să cuminece, iar la negrijiți în alt chip să nu se dea nici cum sfânta cuminecătura. Bătrânii și tinerii să știe din rost Tatăl Nostru, Credăul și 10 poruncile lui Dumnezeu. Iară care n-ar vre să facă după porunca noastră și s-ar întâmpla lui moarte, unu ca acela să nu se îngroape pre lângă besearica unde se îngroapă ceilalți creștini pravoslavnici ce să să îngroape afară de beserică, nice popă să nu-i slujască ...”³²

Pe această linie a pietății personale deschisă de Atanasie Anghel, vor merge toți episcopii uniți de-a lungul secolului XVIII și al următoarelor. Episcopul Patachi, reiterând cele promovate de Atanasie, precizează și el în canoanele sinodului din 1725 obligativitatea participării mirenilor la liturghie, importanța săvârșirii tainelor, a respectării posturilor etc. Canonul 6 al sinodului din 1725 stabilește în acest sens ca „mirenii încă să meargă totdeauna la Sf. Liturghie, în toate duminici și sărbători mari și care nu merge să fie pedepsiți întâiu cu trei lopăți, a doao cu șase. Peste aceste peste toate pe la sfintele Paști tot omul mai mare

³⁰ I. Micu Moldovanu, *op.cit.*, II, p. 121.

³¹ *Ibidem*, p. 122.

³² P. Maior, *op.cit.*, p. 237-238.

de 7 ani să se ispovăduiască și să se cuminece, iară care nu va face porunca aceasta, dacă i se va tâmpla unuia ce aceluia moarte, preotul nice să-l provodească nice să-l îngroape în țințirim.”³³ Patachi propunea sinodului, pe lângă o trăire spirituală a credincioșilor în baza tradiției bisericii, și pedepse pentru cei ce nu le îndeplineau, fie refuzul preotului de a le celebra serviciul divin, fie pedepse corporale. De asemenea observăm că euharistia începe și în biserica unită să fie îngăduită copiilor de la vârsta priceperii, în cazul nostru de la 7 ani, urmând exemplul bisericii catolice occidentale și mărturisind astfel o apropiere de spiritul tridentin. Pe aceleași coordonate este și canonul 9 al pomenitului sinod, care hotăra: „care om nu se va ispovădui până la Paște, adeca în săptămâna mare și nu sa va pricestui, aceluia nicecum să nu i se diia pască.”³⁴ Referindu-se la posturi, sinodul din 1725, canonul 12, preciza: „posturile tuspatru ce sânt într-un an, după obiceiul sfintei besericii noastre să să fie cu socoteală bună ca și pâna acum de toți oamenii.”³⁵

Dispoziții disciplinare privind pietatea personală a poporului sunt luate și în timpul episcopului Inocențiu Micu. În afara celor prezentate până acum, Micu, în sinodul din 1732, hotăra apropierea oamenilor și mai ales a tinerilor de cultul divin printr-o educație spirituală corespunzătoare. Să fie luate măsuri „împotriva obiceiurilor detestabile față de Dumnezeu și credință”, prevede canonul 7³⁶. Canonul 11 preciza insuflarea în rândul tinerilor și a adulților a fricii față de Dumnezeu, iar poporul să sărbătorească cum se cuvine marile praznice³⁷. Și în cadrul sinodului din 1742 sunt luate măsuri disciplinare pentru credincioși, îndemnându-i să păstreze ritul tradițional, să nu își trimită copiii la școli calvine, ci catolice³⁸.

Urmașul său, episcopul Petru Pavel Aaron, a combătut și el credința deșartă a unor laici și practicarea unor obiceiuri păcătoase, păgâne: „Or ave grije preoții și or porunci poporenilor să se păzească de tot feliul de nelegiuri, vrăjitorii, descântătorie, fermecătorie, versări de ceară, de baere sau advare de farmece.”³⁹ Episcopul îndeamnă credincioșii să participe la liturghie, să se spovedească și să se cuminece anual la Paști⁴⁰.

Educarea dogmatică și sporirea numărului de credincioși au fost tendințele noului vlădică Atanasie Rednic, care se vedea nevoit la acestea în urma revoltelor antiunioniste din perioada anterioară. Actele sinodale din vremea episcopului Rednic prezintă obligația laicilor de a merge la liturghie duminica și la sărbători, de a cunoaște rugăciunile de bază, de a se cumineca anual, de a posti etc. În contextul vizitației canonice din districtul Rodnei, Atanasie Rednic convoacă un sinod la

³³ I. Micu Moldovanu, *op.cit.*, II, p. 111.

³⁴ *Ibidem*, p. 112.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, p. 97.

³⁷ *Ibidem*, p. 98.

³⁸ *Ibidem*, I, p. 150-151.

³⁹ A. Bunea, *Episcopii Petru Pavel Aron și Dionisie Novacovici, sau Istoria Românilor Transilvăneni de la 1751 până la 1764*, Blaj, 1902, p. 388.

⁴⁰ *Ibidem*.

Năsăud, unde, în canonul 6, se preciza să nu fie cununați „poporeni” decât „treaji și ispovediți înaintea sfintei liturghii sau după sf. Liturghie”⁴¹. Pe același fond, în sinodul de la Iași din 1768, Rednic hotărăște, în canonul 10, „să nu se cunune cei de nu știu *Tatăl nostru*, zece porunci, Credeul ...”⁴². De aici putem deduce deci obligația fiecărui credincios laic de a cunoaște rugăciunile, de a participa la liturghie, de a se cumineca.

Grigore Maior acordă și el mare atenție educației dogmatice a credincioșilor săi. De pildă, în cadrul unui sinod, ținut la Săruad în 31 iulie 1776, în „așezământurile pentru mireni” se precizează: „fieștecare creștin pravoslavnic dator va fi mai cu deadins a păzi sfânta biserică în toate sărbătorile adecă ascultând utrenia, sfânta liturghie, vecernia și învățătura preotului”, iar dacă acest lucru nu s-ar întâmpla atunci preotul „cu 24 de bani a doao cu trei mărieși să se globească”⁴³. Luând act că unii laici nu respectă liturghia, posturile sau sacramentele (botezul, cuminecătura) și deci ritul, Maior hotărăște pedepsirea acestora. Pe această coordonată episcopul stabilește „pentru aceea ca legea noastră cea pravoslavnică a bisericii răsăritului și în rândul posturilor pe toți pravoslavnicii creștini ne mișcă să se ție ... că s-ar fi pângărit Miercurea și Vinerea sau vreun post din cele 4 ce sunt rânduite de s. Biserică”, iar cei care nu vor posti să fie pedepsiți „să-l bată câte 24 de toiage țapine eară de nu s-ar părosi un spurcat ca acela se va da în temnița c. varmeghii ...”⁴⁴. Cu siguranță astfel de cazuri erau întâlnite, dar credem noi destul de rar, majoritatea credincioșilor urmând sfaturile bisericii.

Totuși ele persistă la un anumit nivel, fapt dovedit și în perioada episcopatului lui Ioan Bob. Acesta, în timpul sinodului din 1821, în cadrul discuțiilor referitoare la popor, preciza „ca să umble poporeni și cei mai tineri la biserică” și apoi „să nu-și facă sărbători care nu se țien de biserică”⁴⁵.

Un alt aspect privitor la disciplina laicilor este cel referitor la moravurile oamenilor. Devierile de la moralitatea tradițională erau supravegheate atent de biserică prin impunerea purității comportamentale și uneori prin penalități. Cele mai des întâlnite abateri erau alcoolismul, adulterul, hoția, jocurile necurate, înjurăturile, superstițiile și altele. Chiar dacă sub acest aspect actele sinodale sunt mai parcimonioase și le prezintă rar, despre existența năravurilor laicilor avem știri din literatura iluministă a corifeilor Școlii Ardelene. Este evident faptul că elita ecleziastică unită a luat act de existența acestor devieri de la moralitate și le-a judecat ca atare.

Situația cuplului ocupă un loc însemnat în scrierile iluministe. Se observă frecvența mare a căsătoriei precoce: „prea mulți tineri având 14-15 ani se căsătoresc cu fetele de 10-11 ani.” Privită ca una dintre cele șapte taine, căsătoria a

⁴¹ Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 93.

⁴² *Ibidem*, p. 154.

⁴³ *Ibidem*, p. 158.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 159.

⁴⁵ I. M. Moldovanu, *op. cit.*, II, p. 72.

continuat să fie patronată în întregime de biserică. Am văzut în paginile anterioare câteva aspecte privitoare la actul căsătoriei, binecuvântarea preotului, necesitatea spovedaniei și cuminecăturii în contextul săvârșirii acestui sacrament. Adiacent, raportându-ne la lucrarea lui Samuil Micu *Teologie dogmatică și moralicească despre taina căsătoriei*, apărută la Blaj în anul 1801, și analizând piedicile „stricătoare de căsătorie”, printre acestea întâlnim vârsta celor doi soți, „beția grea”, răpirea unei femei și altele⁴⁶. Referitor la vârstă, Micu propune 14 ani la bărbați și 12 ani la femei, considerând că această căsătorie poate fi validă.

„Beția grea” este văzută ca un alt nărav stricător al căsătoriei, pentru că bărbatul „nu are voe slobodă cu înțelegere și cu pricepere la fapta carea o pune”. Este și cazul la care am făcut referire în contextul sinodului de la Năsăud, din 1767, din timpul episcopului Atanasie Rednic, care interzicea cununia când bărbatul nu venea treaz la biserică. Grigore Maior, în sinodul din 1776, amenda și el pe cei care în loc să meargă la biserică, consumau alcool: „ar zăcea la beuturi în crășme”⁴⁷.

Un capitol palpitant al tulburărilor erotice îl reprezintă răpirile de fecioare pe care morala creștină le-a condamnat cu asprime, văzând în ele practici păgâne. Samuil Micu definea actul răpirii drept „ducerea fâmeii fără voia ei” și în acest caz căsătoria era invalidată, iar răpitorul, mirean sau cleric, trebuia să fie pedepsit, mirenii cu canonul desfrânaților și cu afurisenie, iar preotul pierzându-și rangul și preoția⁴⁸.

Adulterul sau, în limbajul veacului XVIII, „preacurvia” era și el un impediment al căsătoriei, socotit fiind una din gravele abateri de la prescripțiile sfintei taine⁴⁹. Dacă din anumite acte sinodale am văzut că adulterul era pedepsit în cazul preoților ajungându-se până la demiterea celui în cauză, extrapolând, putem deduce că și în cazul laicilor acesta se pedepsea de biserică și mai târziu de legislația civilă începând cu epoca iosefină. Atanasie Anghel în sinodul său din 1700, la canonul 27, preciza: „în care eparhie sau sat se vor afla oameni răi, hoți, curvari sau alte lucruri făcând pre unii ca aceia să-i dea în mâinile tisturilor să-i birșluguiască ...”⁵⁰

În general moralitatea laicilor era judecată de preot sau protopopi, iar mai târziu de instanțe laice. Apelând la istoricul Petru Maior, o vreme protopop, aflăm din *Didahiile* scrise în 1809 și câteva crâmpoie din viața cotidiană și privată a laicilor: muncesc în zile de sărbătoare sau duminicile mergând la nevară, la pădure ori după fân, stau toată ziua în crășmă după care seara se întorc acasă și fac scandal, înjură, chiar și cei mai tineri etc.⁵¹ Maior a condamnat, desigur, relele năravuri și va îndemna părinții să-și crească copiii conform canoanelor bisericii.

⁴⁶ Samuil Micu, *Teologie dogmatică și moralicească despre Taina căsătoriei*, Blaj, 1801, p. 235.

⁴⁷ Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 158.

⁴⁸ Samuil Micu, *op. cit.*, p. 232.

⁴⁹ Idem, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, p. 125.

⁵⁰ I. Micu Moldovanu, *op. cit.*, II, p. 122.

⁵¹ *Școala Ardeleană*, ed. Florea Fugariu, vol. I, București, 1983, p. 799-800.

Despre obiceiul des întâlnit la laici al înjurăturii se știe că a preocupat mult preoțimea română pentru a-l îndrepta. Obiceiul era pedepsit de sinodul atanasian din 1700 prin trecerea laicului în rândul păgânilor, conform canonului 23⁵². Aron se plânge și el de acest obicei. La fel, Maior îl pedepsește cu bătaia: „a le sudui îndrăznesc, zic dracu, datu-te-au, ziditu-te-au ... pe călcătorii acestor orânduiei mai deadins pe suduitori cu 25 de corbace în calodă îi vor bate.”⁵³

Știm că în această perioadă oamenii mai aveau superstiții, pe care mai toți episcopii noștri le-au condamnat ca fiind practici păgâne. Episcopul Aron deplângea aceste nelegiuiri: vrăjitorie, descântece, farmece, dezgroparea morților sau altele precum beția și jocurile drăcești de la nedei⁵⁴. De aceste acte săvârșite de laici, înjurături, superstiții sau munca în zile de sărbătoare, se ocupau protopopii în sinoadele lor. De asemenea, cum se comportă laicii cu preoții lor, dacă le plătesc ori nu salariul, dacă în cazul că preotul lipsea din parohie și avea loc o naștere știa moașa să boteze noul născut.⁵⁵

Desigur, vor fi fost mult mai multe astfel de practici de morală îndoielnică ale laicilor, pe care însă din lipsa unor acte sinodale nu le-am putut cuprinde în demersul nostru.

Făcând o radiografiere a celor prezentate până acum, putem emite câteva considerații:

1. Există dovezi care indică lipsa unor moravuri sănătoase ale preoților și laicilor. Sinoadele au luat act de ele și le-au pedepsit în funcție de gravitatea lor.
2. Privitor la vestimentația clerului se poate observa că cel mai adesea este corespunzătoare: reverenda și potcap.
3. Mai grav era atunci când, în vizitațiuni canonice, episcopul descoperea biserici neîngrijite, unele în stadiu avansat de deteriorare, mai ales că majoritatea erau de lemn. De asemenea, din unele biserici lipseau cărțile liturgice, ornatele, vasele de cult.
4. Privitor la pietatea laicilor se observă că numeroase sinoade pun accentul pe acest aspect al vieții individuale: participarea la liturghie, rostirea rugăciunilor, spovedania, posturile, căsătoria în conformitate cu canoanele bisericii. În același timp revenirea asupra lor în mai multe sinoade indică faptul că de-a lungul secolului al XVIII-lea erau destui laici care preferau să-și petreacă timpul în altă parte decât la biserică.
5. Moralitatea laicilor este și ea îndoielnică, deseori întâlnindu-se oameni care se abăteau de la conduita creștină, bețivi, hoți, curvari, înjurând, crezând în tot felul de superstiții, destrăbălându-se la jocurile de sărbători etc.

Persistența acestor discuții referitoare la problematica disciplinară a laicilor și a preoților, de-a lungul veacului al XVIII-lea, demonstrează că aceste aspecte nu fuseseră soluționate și persistau ca tare ale societății.

⁵² I. M. Moldovanu, *op. cit.*, II, p. 122.

⁵³ Z. Pâclișanu, *op. cit.*, p. 158.

⁵⁴ A. Bunea, *op. cit.*, p. 388.

⁵⁵ P. Maior, *Protopapadichia*, Cluj-Napoca, 1997, p. 63-68.

